CÂTEVA CONSIDERAȚII PE MARGINEA LUCRĂRII LUI RADU-FLORIAN BRUJA, *EXTREMA DREAPTĂ ÎN BUCOVINA*

MARIAN OLARU

Lucrarea istoricului sucevean Radu-Florian Bruja, *Extrema dreaptă în Bucovina*, apărută la Editura „Cetatea de Scaun", din Târgovişte, în anul 2012, vine să întregească seria lucrărilor ştiinţifice publicate în România şi în străinătate despre fenomenul politic al extremismului din secolul al XX-lea. Aceasta este rezultatul unei însemnate documentări care a fost făcută de autor timp de şase ani în bibliotecile şi arhivele din România, precum şi la Arhiva de Stat din Regiunea Cernăuți. Lucrarea este prefațată de prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu, care apreciază cantitatea impresionantă de informații inedite şi faptul că autorul a folosit pentru documentare şi publicațiile de dreapta apărute în Bucovina acelei perioade, precum şi „memorialistica legionară, cele mai multe volume scrise de bucovineni apărând în exil şi fiind prea puțin cunoscute în țară"[1].

În cronicile de întâmpinare, lucrarea istoricului sucevean a fost primită foarte bine, fiind considerată una dintre cele mai consistente lucrări care tratează problemele ce se referă la perioada interbelică. Despre această perioadă, cu referire la problematica socio-politică, s-a mai scris, dar erau puține informațiile noi aduse din izvoarele provinciei şi din diverse biblioteci sau arhive bucureştene. Ca urmare, lucrarea lui Radu-Florian Bruja se impune prin cantitatea importantă de informații inedite aduse în câmpul istoriografic.

[1] Radu-Florian Bruja, *Extrema dreaptă în Bucovina*, Târgovişte, Editura „Cetatea de Scaun", 2012, p. 7.

Analele Bucovinei, **XX**, *1* (40), p. – , Bucureşti, 2013

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

În *Argument*, autorul mărturiseşte că regretă alegerea făcută, fapt justificat, poate, prin prisma eforturilor depuse şi a vastităţii materialului documentar pe care a trebuit să îl parcurgă. Altfel, lucrarea pe care a realizat-o impune, de la prima vedere, prin dimensiune, 439 de pagini de format mare. Parcurgând-o, eşti surprins de stilul cursiv de abordare, de discursul fundamentat pe analiză şi capacitatea de sinteză a variatelor informaţii din diverse izvoare istorice. Tematica abordată este repartizată în zece capitole: *Situaţia Bucovinei în perioada interbelică*; *Mişcarea naţionalistă studenţească din Bucovina (1919–1938*); *Originea, înfiinţarea şi organizarea Ligii Apărării Naţional-Creştine în Bucovina (1929–1934)*; *Primii ani ai Mişcării Legionare în Bucovina (1927–1933)*; *Reorganizarea Mişcării Legionare şi activitatea Partidului Totul pentru Ţară (1935–1937)*; *Partidul Naţional Creştin de la înfiinţare la guvernarea Goga (1935–1938)*; *Extrema dreaptă în anii regimului autoritar carlist (1938–1940)*; *Bucovina în vremea Statului Naţional Legionar (1940–1941)*; *Rebeliunea legionară şi sfârşitul Legiunii ca forţă politică (1941–1948)*. Lucrarea este însoţită de *Concluzii*, *Bibliografie* şi *Anexe*.

În prezenta abordare nu ne propunem o analiză exhaustivă a lucrării lui Radu-Florian Bruja şi nici detalierea vreunuia dintre subiectele abordate în capitolele lucrării, ci doar prezentarea câtorva puncte de vedere care, credem noi, ar putea schimba câteva dintre premisele lucrării indicate.

Aşa cum preciza şi autorul, subiectul nu este unul facil şi, din perspectiva abordărilor din istoriografia română şi străină, cu multe chestiuni controversate. Aşa cum arăta Oskar Jászi, în lucrarea *Dissolution of the Habsburg Monarchy*, apărută la Ohio, în anul 1926, Imperiul Austro-Ungar şi-a aflat sfârşitul din cauza numeroşilor factori centrifugi care au prevalat în faţa celor centripeţi. Între aceştia, redeşteptarea naţională a popoarelor din cadrul dublei monarhii a fost un factor definitoriu. Românii din mica provincie Bucovina, afiliaţi mişcării generale a naţiunilor din imperiu, nu au făcut excepţie, proiectul politic şi naţional „pandacic" fiind în concurenţă cu cele ale ucrainenilor (rutenilor), polonezilor, germanilor şi chiar cu cel al evreilor bucovineni. Criza Imperiului Austro-Ungar i-a preocupat pe toţi liderii marcanţi ai acelei perioade şi, desigur, pe cei ai românilor. Nu au fost puţini cei care au conturat, înainte de Primul Război Mondial, o posibilă ieşire din această situaţie a Austriei. Îi amintim aici doar pe principele Franz Ferdinand şi pe Aurel Popovici, pentru proiectele lor de reformare a statului austriac, tot mai mult afectat de multiplele crize ale epocii. Bine cunoscute sunt şi temele privitoare la incapacitatea imperialilor de a ţine sub control presiunile politice naţionale din imperiu, complicatul mecanism politic şi instituţional care funcţiona cu mari deficienţe ce afectau Parlamentul şi guvernele din Viena şi Budapesta, birocratismul excesiv al administraţiei imperiale, abuzurile şi corupţia funcţionarilor de la centru şi din provincii, funcţionarea largă a principiului „protektion-ului" pentru înalta aristocraţie etc. Toate acestea sunt chestiuni des

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

invocate în istoriografiile naționale din statele care au succedat dublei monarhii şi nu numai.

Presa vremii din Bucovina (de expresie germană, ucraineană şi română) este plină de cazuri numeroase de conflicte politice şi naționale la care reprezentanții autorităților locale şi centrale sunt parte, direct sau prin intermediari. Amintim aici criza prelungită din sânul societății bucovinene din anii 1900–1918, fragmentarea mişcărilor politice naționale (mai ales cea a românilor), cu concursul interesat al autorităților, în multe cazuri cu sprijinul direct al guvernatorilor Bucovinei (de la Pace, la Bourguignon şi Bleyleben) şi apariția „pactiştilor" români, izolarea politică a lui Iancu Flondor şi susținerea conflictului dintre „naționali", conservatori şi „democrații" români (Freisinnige Vereinigung), odată cu apariția lui Aurel cavaler de Onciul. Nu puține sunt procesele de presă şi cazurile de „confiscare"[2] sistematică a publicațiilor aflate în opoziție cu guvernul. La acestea se adaugă folosirea instituțiilor statului în determinarea listelor candidaților din campaniile electorale, procesele numeroase intentate românilor pentru portul Tricolorului, numeroasele nedreptăți înfăptuite în administrarea Fondului Religionar Ortodox al Bucovinei şi în Consiliului Şcolar al Țării, starea de revoltă din decanatele Bucovinei, din anii 1905–1906, ca urmare a politicii imperialilor în Bucovina şi chiar amestecul acestora în desemnarea succesorului mitropolitului Bucovinei (în persoana lui Manastyrski) şi toate acestea se făceau în condițiile în care Bucovina, provincia de pe poziția penultimă, ca ritm de dezvoltare economică din Monarhia Austro–Ungară, se afla într-o dinamică a modernizării care opunea lumea urbană a provinciei lumii rurale, aceasta din urmă aflată într-o „cronică subdezvoltare"[3].

Numeroase sunt şi articole de presă şi consemnările autorităților vremii, în documente oficiale, în privința raporturilor tensionate din provincie pe motive

[2] Markus Winkler, *Legea presei şi cenzura în Monarhia Habsburgică şi în România. Studiu de caz: Bucovina*, în vol. Andrei Corbea-Hoişe, Ion Lihaciu, Markus Winkler (editori), *Prolegomene la un dictionar al presei de limbă germană din Bucovina (1848–1940)*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2012, p. 81: „Confiscări efectuate conform legii presei au avut loc adesea înainte de Primul Război Mondial în Bucovina. Deşi cenzura preventivă a fost temperată progresiv în Monarhia Habsburgică, publicațiile conținând articole antimonarhiste şi naționaliste erau confiscate imediat de autorități. Se exercita astfel o formă de cenzură retroactivă, întrucât ziarele deja tipărite trebuiau depuse conform paragrafului 17 al *Legii presei*, din 1863, «imediat odată cu începutul distribuirii sau al expedierii [...] la autoritățile însărcinate cu siguranța localității de proveniență»". Despre fenomenul prezentat în perioada interbelică se scrie la p. 85: „Autoritățile cenzurii erau în general sensibile la articolele critice în care se lua atitudine împotriva faptului că solicitările şi plângerile către autorități trebuiau formulate numai în limba română. [...] După 1919 autoritățile au început să se manifeste ferm împotriva simbolurilor şi a limbilor minorităților, dacă prin aceasta se punea în discuție noua ordine politică". Sigur, prin aceste două citate nu putem clarifica chestiunea cenzurii înainte şi după 1918 în Bucovina dar, din punct de vedere formal, există cel puțin câteva similitudini ce pot fi aprofundate în studiul pe care îl citățm.

[3] Radu-Florian Bruja, *op. cit*., p. 9.

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

economice, determinate de preponderența evreilor bucovineni în aparatul administrativ al provinciei, în barouri şi judecătorii, la căile ferate, în activitatea medicală şi farmaceutică, în afacerile legate de activitatea productivă, de natura atelierelor meşteşugăreşti, a diverselor firme de producție industrială (de valorificare a materiei prime din provincie), în activitatea bancară şi comercială (I. E. Torouțiu) şi în afacerile cu lemn de pe proprietățile Fondului Religionar Ortodox. De asemenea, tema propinațiilor[4] şi a consumului ridicat de alcool în rândurile bucovinenilor, alături de cămătărie au fost, decenii la rând, subiecte de presă şi de activitate pentru societățile cultural-naționale ale românilor şi ucrainenilor şi, în acest context, principalii „vinovați" erau desemnați a fi unii dintre evrei şi reprezentanții autorităților provinciale şi locale, acuzate de diverse ilegalități şi de corupție. De asemenea, trebuie să mai reținem că populația de origine română şi ucraineană locuia, în imensa ei majoritate, în mediul rural, dominat de o economie preponderent agrară şi avea o evidentă tendință „inerțial-conservatoare" şi „identitar–națională". Oraşele erau dominate de germanofoni – cu o economie în curs de modernizare –, în care evreii dominau, fapt care explică, parțial, „importul" sau dezvoltarea ideilor antisemite şi xenofobe. Spunem parțial, pentru că nu putem determina prin reducționism social faptul că antisemitismul şi xenofobia au rezultat/au proliferat din contrapunerea sau ciocnirea acestor două „lumi": cea urbană şi cea rurală din Bucovina.

Nu mai puțin relevantă este şi situația bucovinenilor şi a Bucovinei în timpul Primului Război Mondial[5] – amintim în treacăt activitatea comandantului de jandarmi Fischer şi deportarea unora dintre români şi ucraineni în lagăre din interiorul imperiului. Cu toate acestea este greu de explicat faptul cum autorul lucrării afirmă: „Austriecii au intenționat transformarea provinciei într-un model de conviețuire interetnică şi interconfesională, în care deosebirile naționale să fie estompate. În schimb, datorită aportului de civilizație din lumea austro-germană, atmosfera era deplin tolerantă, într-o provincie a cărei multiculturalitate şi multilingvism erau prilej de mândrie pentru acvila bicefală. Primul Război Mondial a rupt această ambianță, dând naştere unor tendințe centrifuge, contrare"[6] (sic !). Supunem atenției acest pasaj pentru că acesta constituie premisa sau factorul de referință de la care autorul pleacă în dezvoltarea demersului istoriografic. E adevărat că Radu-Florian Bruja scrie că „austriecii au intenționat", dar analiza nu ne spune dacă au şi reuşit cu această intenție. Ori, din enumerarea de mai sus,

[4] Propinație înseamnă cârciumă.

[5] Ion Agrioraoiei, *Unirea Bucovinei*, în vol. *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, *De la Independență la Marea Unire (1978–1918)*, coord. acad. Gheorghe Platon, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 499. „În timpul războiului, Bucovina a avut multe de îndurat, ca urmare a repetatelor operații militare desfăşurate pe teritoriul său, a ocupației ruseşti din unele zone, a numeroaselor încorporări etc. Mii de tineri români au fost înrolați în armata austriacă. Adesea, românii erau priviți ca spioni şi trădători; preoți, învățători şi chiar simpli săteni au fost ridicați de la vetrele lor şi trimişi în lagăre de concentrare".

[6] Radu-Florian Bruja, *op. cit.*, p. 9.

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

rezultă că nu Primul Război Mondial a rupt „această ambianță" şi că ea fusese „ruptă" cu mult înainte, preț de două, trei decenii măcar (amintim aici procesul „arboresenilor", supravegherea atentă a intelectualilor şi a boierilor români din Bucovina în timpul Războiului ruso-româno-turc din 1877–1878).

Pe de altă parte, din perspectivă logică, Radu-Florian Bruja foloseşte comparația pentru a pune față în față situația din Bucovina, țară de Coronă, parte componentă a unei monarhii (re)constituită prin Ausgleich-ul din 1867 şi aceeaşi provincie aflată în componența Regatului României, stat național şi centralizat. Acest raționament este făcut la modul global, cum că, înainte de 1918, a existat o societate multietnică, multiculturală şi tolerantă şi, deodată, după acest an, ea a devenit altceva! Acum, în funcție de formația şi informația istoricului care compară aceste situații, nu pot exista decât două abordări posibile. Abordarea aceasta globală şi idealizantă, fără pătrunderea în fundamentele analitice, întemeiată pe izvoare de arhivă pentru perioada studiată, face din Bucovina, din perioada austriacă, un veritabil Eden. Aceasta ar arăta că România şi românii bucovineni au „păcătuit" fundamental pentru că au făcut unirea din 1918. Teza aceasta o întâlnim în memoriile multora dintre nemulțumiții de după 1918, în arsenalul propagandistic al Cominternului şi în câteva lucrări mai recente care scriu despre „românizarea" şi „barbarizarea" Bucovinei. Cea de a doua posibilitate ar fi să punem în paralel situațiile de analizat cu indicatorii cantitativi şi calitativi, folosind instrumente de cunoaştere adecvate pentru a obține o imagine apropiată de realitățile vremii. O astfel de abordare lipseşte până acum. Aceasta ar însemna redescoperirea unei „lumi" a Bucovinei interbelice, cu plusurile şi cu minusurile ei[7].

Unii dintre autorii care se referă la situația Bucovinei de dinaintea Primului Război Mondial determină cu aproximație sau în mod subiectiv starea de toleranță din Bucovina, având la bază accesul diferențiat la izvoarele istorice, percepția diferită asupra realităților Dublei Monarhii, memoria selectivă a celor care au scris despre acea perioadă şi transferul implicit de modele culturale din trecut spre contemporaneitate, compromisul din 1909 (Ausgleich) fiind dat ca exemplu pentru starea de bine politic instaurată în provincie, ca rezultat al politicii imperialilor[8].

[7] Studiul lui Radu Grigorovici *Trei lumi paralele* (publicat în „Analele Bucovinei", anul III, nr. 1, 1996, p. 81–109) poate fi un îndemn de aplicare a metodelor respective la perioada interbelică şi la realizarea unor comparații pe baze ştiințifice între Bucovina Habsburgică şi cea „posthabsburgică".

[8] „Din punct de vedere politic, anexarea Bucovinei a dus la diminuarea drastică a puterii politice deținute până atunci de elementul românesc din Bucovina şi la trecerea acestei puteri în mâinile elementului etnic german sau polonez (în perioada în care Bucovina a fost alipită la Galiția). Viața politică a Bucovinei merită o mențiune cu totul specială, datorită faptului că ea s-a desfăşurat într-un spirit de adevărat civism şi toleranță reciprocă a etniilor, fapt neîntâlnit în toată Europa. Ca şi în întreg Imperiul Austriac, viața politică bucovineană s-a bazat pe acel deosebit de dificil de realizat în practică «Ausgleich» (tradus aproximativ „compromis") dintre diversele etnii componente ale imperiului. De aceea, Bucovina a constituit o adevărată oază de viață politică civilizată, în comparație

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

Ori, tocmai acest „compromis" n-a apucat să îşi arate roadele şi el pune în evidenţă gradul ridicat de fragilizare a raporturilor interetnice din Bucovina, atunci nemulţumindu-i mai pe toţi. Românii, ca şi ucraineni, erau nemulţumiţi pentru că nu primiseră numărul aşteptat de mandate în Dietă şi germanii erau nemulţumiţi pentru că fuseseră uniţi cu evreii într-un cadastru naţional, pe care nu l-au dorit.

Declanşarea Primului Război Mondial a fost privită de mulţi dintre participanţi, la momentul de start al acestui conflict, ca o şansă de împlinire a „deziderateloř diverselor naţionalisme din imperiu, inclusiv a visului creşterii Imperiului Austriac pe seama Rusiei Ţariste[9] şi a teritoriilor româneşti de la Dunăre şi Marea Neagră. Însă, pe măsură ce conflictul se prelungea şi sacrificiile erau tot mai mari, mai ales pentru oamenii de rând, „propaganda" oficială nu mai era suficientă pentru explicarea şi susţinerea războiului de către populaţie. Se înmulţesc „detractorii" şi „delatorii" şi primii dintre cei enumeraţi erau căutaţi peste tot de organele de represiune din provincie. Unii dintre locuitori, urmăriţi îndeaproape de autorităţi, sunt arestaţi, judecaţi formal sau nu şi câteva sute executaţi. Pentru mai multă siguranţă, alţii sunt trimişi de oamenii lui Fischer în lagărele din interiorul imperiului[10].

Privilegiaţii Imperiului sau aceia a căror soartă depindea de ordinea ritualică, militară sau economică a acelei vremi simt că lumea este în schimbare şi, odată cu ea, şi soarta lor. Atunci, trădarea şi delaţiunea erau la ordinea zilei. Au intrat ruşii în Bucovina, unii dintre cei ce au slujit austriecilor au fost arestaţi, au revenit austriecii, cei ce au fost numiţi în funcţii sau au colaborat cu ruşii au fost arestaţi etc. Membrii Legiunii româneşti, înfiinţată cu mari eforturi de către primarii localităţilor, cu oameni recrutaţi sub presiunea generalului Fischer şi la

cu regiunile înconjurătoare, politica de «Ausgleich» conducând la supravieţuirea imperiului până în 1918". Cf. Florin Pintescu, http://rocsir.goldenideashome.com/archiv/2000_1/1FlorinPintescu.htm.

[9] În anul 1917, deputaţii ucraineni din Parlamentul vienez doreau încorporarea Bucovinei, a Galiţiei Orientale şi a Rusiei Subcarpatice într-o provincie ce trebuia să se numească Carpatorusia, supusă Casei de Habsburg. Existau şi păreri care susţineau ca întreaga Moldovă să fie cuprinsă în această provincie, pentru că ar fi aparţinut principatului de Halici. La Brest Litovsk, în cadrul tratativelor de pace, delegaţii Radei au cerut cuprinderea Bucovinei, alături de Galiţia şi Carpatorusia, în Ucraina de Vest. În acest context, trebuie să reamintim că împăratul Carol I, prin manifestul *Către popoarele mele credincioase*, propunea federalizarea imperiului, fără însă a recunoaşte în vreun fel şi drepturile românilor din Austria. Cf. Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 499.

[10] După 140 de ani stăpânire şi în condiţiile în care se mândreau cu „Homo Bucovinensis", nefiind sigure de loialitatea populaţiei autohtone din Bucovina, autorităţile imperiale au înfiinţat un sistem represiv de amploare – informatori, jandarmi, curţi marţiale şi lagăre – care a funcţionat încă din septembrie 1914. În lagărele de la Thalerhof, Mostar, Arad şi Doboi au fost internaţi peste 30 000 de bucovineni. Mulţi dintre aceştia au murit din cauza tratamentului la care au fost supuşi şi a bolilor. Poate că azi, după odioasele măceluri la care a fost supusă populaţia Europei şi a lumii în cele două războaie mondiale şi după ce, în unele zone, deportarea, exilarea şi internarea în lagăre a fost făcută cu milioane şi milioane de oameni, cifra bucovinenilor internaţi ar putea părea mică. Pentru înţelegerea exactă a fenomenului, ea ar trebui raportată, însă, la cei aproximativ 800 000 locuitori cât avea ducatul, conform recensământului austriac din 1910.

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

inițiativa lui Aurel Onciul, au fost urmăriți de ruşi până aproape de Mestecăniş. Mulți dintre ei au fost prinşi şi spânzurați, alții au fost nevoiți să se refugieze în Regat. Mult invocata toleranță şi multiculturalitate specifice Bucovinei nu mai dă roade. Suspiciunea şi extremismele cultivate ani de-a rândul explodează într-un mediu social vexat de desele schimbări de stăpânire: românii sunt „trădători", evreii sunt „cămătari", „turnători", armata austriacă este „incapabilă", Regatul României este un „putregai", limba germană este una ce ține de „Hohkultur", limba română şi România țineau de „Unkultur" etc. Atmosfera aceasta nu relevă deloc proverbiala toleranță invocată în scrierile contemporane şi în unele mai vechi. Sigur, intervențiile în plenul Parlamentului României, din anii 1919 şi 1920, scot în evidență zeci, poate sute de astfel de „incidente", cu sute şi chiar poate mii de victime ale lor.

Aşa cum afirma deputatul bucovinean Aurel Morariu în Parlamentul României, „în timpul interregnului, până la sosirea glorioaselor steaguri româneşti pe plaiurile Bucovinei noastre, țărănimea din Bucovina, scăpată de teroarea jandarmului austriac, de teroarea acelora care timp de patru ani de zile îşi bătuseră joc de tot ce era mai sfânt şi mai bun în sufletul nostru, țărănimea scăpată, în sfârşit, de această teroare, credea că a sosit momentul ca să-şi ia o revanşă şi să-şi facă dreptate. [...] De îndată ce, însă, armatele române au intrat în Bucovina, stăpânirile s-au aşezat din nou. Criminalii care voiseră să-şi facă singuri dreptate au fost arestați şi au fost puşi la beciuri şi închisori şi poate trebuia să se facă aşa cu dânşii atunci"[11]. Dar, dacă vinovații pentru crimele făcute cu prilejul revoltei țărăneşti din Bucovina au fost judecați şi condamnați, nu acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu cei care contribuiseră la determinarea stărilor de tensiune ce au declanşat revolta.

Analizând situația din Bucovina integrată Regatului României, după 1918, Radu-Florian Bruja detaşează cu acribie diversele probleme al vieții politice din această provincie, între care arătă că „forțele politice ale majoritarilor nu au înțeles să trateze cu ponderație problema spinoasă a prezenței celorlalte comunități, între care s-a individualizat chestiunea evreiască"[12], faptul că autoritățile centrale şi locale au început un rapid proces de „nivelare administrativă" pentru ca provincia să fie cât mai repede cuprinsă în cadrele statului român, „pulverizarea forțelor politice" şi, mai ales, faptul că „românizarea" Universității din Cernăuți, care fusese un „model democratic de for ştiințific şi cultural european" în vremea Austriei, prin implementarea modelului românesc de învățare[13], după 1919, „a

[11] *Dezbaterile Adunării Deputaților*, în „Monitorul Oficial", nr. 30, 6 februarie 1920, p. 399–407.

[12] Radu-Florian Bruja, *op. cit.*, p. 10.

[13] Dragoş Sdrobiş, *Elitele şi universitatea românească în perioada interbelică. Problema „şomajului intelectual"*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu»", Cluj-Napoca, tom LI,

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

generat aici cel mai virulent curent împotriva studenților altor naționalități, mai ales evrei”[14]. Acestea, şi multe altele neenumerate aici, au făcut ca să nu se asigure cele mai bune premise pentru democratizarea vieții politice din Bucovina. Mai ales că, după criza din anii 1929–1933, la fel ca şi în multe altă părți ale Europei (am adăuga noi), societatea bucovineană era preocupată de „căutarea omului providențial”[15]. Fără îndoială, chestiunile enumerate mai sus sunt adevărate şi ştiințific demonstrate, având la bază principiul „aceleaşi obligații, aceleaşi drepturi!”[16]. Numai că ele trebuie contextualizate. Concomitent cu tendința românilor de „uniformizare” administrativă şi de „românizare” a vieții economice şi sociale, trebuie evidențiată şi atitudinea de respingere a măsurilor sau a reformelor autorităților româneşti de către unii dintre membrii comunităților etnice din Bucovina, ca formă de rezistență şi de prezervare a unora dintre pozițiile şi privilegiile de care beneficiaseră în perioada austriacă. Cât despre Universitatea din Cernăuți, văzută ca „for democratic şi cultural european”, sigur au existat momente în istoria de dinaintea anului 1918, când universitarii din Cernăuți au constituit subiect de dezbatere în presa vremii. Unii dintre titulari au acceptat să vină, în margine de imperiu, doar pentru a-şi consolida biografia şi pentru o posibilă lansare către universitățile din centrul Europei (pagini însemnate a scris în acest sens Mihai Eminescu) şi, ca şi în perioada „posthabsburgică”, unii dintre aceştia au fost recrutați din învățământul preuniversitar.

O altă chestiune invocată în scrierile unor lideri din epocă şi ale unor oameni de cultură români este aceea a duratei de aplicare a reformelor, care apare şi în studiul lui Radu-Florian Bruja Sigur, privit la scara istoriei, timpul scurs de la Marea Unire din 1918 şi până la aplicarea reformelor „românizatoare” a fost scurt, preț de doi, până la cinci, şase ani (organizarea administrativă-teritorială, organizarea judecătorească, unificarea legislației electorale, reforma financiară, reforma agrară, măsurile pentru introducere regulamentelor de funcționare a liceelor etc.). Dar, dacă privim la durata interbelică, de aproximativ două decenii, perspectiva se schimbă, durata nu mai este atât de scurtă şi, sigur, din partea „dominanților” nemulțumirile privind „încetineala”, „ezitările” şi greşelile autorităților române sunt prilej de articole în presă, proteste etc. În acelaşi timp, trebuie să remarcăm că Hotărârea Consiliului de Miniştri privitoare la faptul ca minoritățile să învețe limba română într-un an, pentru a-şi păstra slujba în sectorul de stat, a suferit numeroase amânări la aplicare. Dovadă că mult timp după aceea,

2012, p. 255–285. Din acest studiu, fără a nega diferențele existente dintre „modelul de învățare” din vremea Austriei şi cel „românesc” de după 1919, desprindem informația că organizarea vieții universitare româneşti avea la bază un „model german”.

[14] *Ibidem*, p. 10, 67.

[15] *Ibidem*.

[16] Dragoş Carasievici, *Începuturile publicației „Ostjüdische Zeitung” şi problematica limbii minorităților din Bucovina după alipire (1919–1922)*, în vol. Andrei Corbea-Hoişe, Ion Lihaciu, Markus Winkler, *Prolegomene la un dictionar al presei de limbă germană din Bucovina (1848–1940)*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, p. 103.

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

după termenul acordat de Hotărârea Consiliului de Miniştri, încă se mai organizau examene de limba română pentru funcționarii ce solicitau aceasta, aşa cum afirma Ion Nistor. Relevant pentru aspectul supus atenției noastre este şi cazul cunoscutului pictor academic Albert Kollmann, profesor la Liceul „Eudoxiu Hurmuzaki" din Rădăuți, care afirmă în memoriile sale că, încă în anul 1923, preda desenul în limba germană, fără a fi stingherit de autorități. Iar scrisorile oficiale de mulțumire sunt redactate în limba germană[17]. În opoziție cu acest exemplu nu putem să nu amintim de Frieda Diamant, directoare la Liceul Orășenesc de Fete din Rădăuți, care a refuzat să introducă română ca limbă de predare în liceul pe care îl conducea. Drept urmare, autoritățile române au ales să desființeze treptat liceul, pe măsură ce elevele îşi terminau studiile liceale, Frieda Diamant rămânând fără şcoala pe care o conducea.

Nemulțumite erau şi comunitățile etnice din Bucovina de neîmplinirea proiectelor lor naționale, culturale, care veneau în opoziție cu „stăpânirea românească". Acestea reproşau faptul că autoritățile române nu au acceptat germana ca limbă de predare, că Universitatea din Cernăuți ar fi trebuit să-şi continue organizarea din vremea Austriei, funcționarii să nu învețe atât de repede româneşte etc. Evident, acestea erau solicitări raționale din perspectiva unui stat fundamentat pe principii federaliste, însă îmbrățişat de puțini dintre liderii politici români ce se temeau de vecinătățile nu tocmai favorabile, mai ales la granița dinspre Răsărit, şi care doreau un stat constituit după modelul centralist, cum fusese şi până atunci Regatul Român. Însă, pe de altă parte, nu putem să nu amintim aici faptul că Aurel Onciul a elaborat, pe la începutul secolului al XX-lea, pentru funcționarii din administrația Ducatului Bucovina, dicționare pentru învățarea limbii române de către aceştia. Oare măsurile imperialilor să nu fi dat roade în acest sens? Sigur, avem în vedre şi justificarea că măsura autorităților Bucovinei austriece s-ar fi aplicat doar în regiunile cu populație românească însemnată şi în raport cu autoritățile provinciale.

Elocvente pentru stadiul raporturilor interetnice din Bucovina interbelică sunt aprecierile autorului referitoare la lipsa unui program politic care să atragă un electorat mai numeros, la care s-au adăugat dezertările din L.A.N.C. şi dezinteresul evident al autohtonilor pentru radicalismele politice, am adăuga noi. Acestea au fost cauzele pentru care, „la începutul celui de al doilea deceniu interbelic, cuzismul să stagneze, fără orizont"[18]. Analiza lui Radu-Florian Bruja este confirmată şi de constatarea că apariția legionarismului nu s-a bucurat de o mare receptivitate în viața politică din România şi, în aceste condiții, „Bucovina s-a

[17] Marian Olaru, *Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzaki" (1872–2012)*, vol. I, *Contribuții la istoria învățământului rădăuțean* , Suceava, Editura Cygnus, 2012, p. 53.

[18] Radu-Florian Bruja, *op. cit.*, p. 11.

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

clasat, de data acesta, printre primele regiuni unde au apărut nuclee organizatorice ale noii forțe”[19], iar erodarea marilor partide politice româneşti în perioada interbelică este rezultatul diverşilor factori politici interni, dar şi urmarea unui context politic internațional, care a evidențiat succesul alternativei radicale. Faptul acesta este subliniat şi de autorul lucrării *Extrema dreaptă în Bucovina*, care arată că „dreapta radicală românească a fost parte integrantă a sistemului politic românesc şi a evoluat odată cu aceasta, profitând de involuția democrației, atât în plan național, cât şi european”[20].

În capitolele care alcătuiesc substanța cărții prezentate, Radu Florian Bruja întocmeşte o frescă socială realistă atunci când, bazându-se pe izvoarele istorice diverse, constată o stare generală de nemulțumire ce a dominat viața publică din Bucovina. Aceasta se datora folosirii excesive a stării de asediu, a restricțiilor de circulație, impunerii orarului magazinelor şi înăspririi cenzurii, corupției, creşterii prețurilor, risipei banului public, politicii bunului plac şi caracterului marginal al preocupărilor autorităților bucureştene pentru Bucovina, încât, în 1930, Mircea Streinul scria: „Optzeci la sută din populația țării nemulțumită, tineretul anchilozat, toate vestesc sfârşitul”[21]. Aşa cum subliniază autorul în *Concluzii*, aceasta este o opinie larg răspândită la sfârşitul perioadei interbelice, care însemna dezamăgirea multora dintre bucovineni față de rezultatele politicii de unificare”[22]. Sfârşitul avea să fie vestit de ascensiunea extremei drepte în Europa şi venirea lui Hitler la putere, în Germania, în 1933. Însă, această stare a fost indusă de realitățile sociale şi politice ale momentului şi de prezența pe teritoriul Bucovinei a numeroase surse de manipulare şi dezinformare, care îşi aveau susținerea în afara graniței, mai ales în U.R.S.S.[23]. Unii dintre minoritarii nemulțumiți de ordinea lucrurilor din România au aderat la comunism sau la curentele naționaliste ucrainene. Aşa se face că din presa vremii aflăm şi despre planul Cominternului de desprindere a Bucovinei de România. Acum se formulează sau se reiau teme mai vechi ale deconstrucției imaginii României Mari, precum: „regățeanul” şi „regățenizarea Bucovinei”, „balcanismul” sau „levantinismul” administrației bucureştene, apartenența bucovinenilor prin Austria la civilizația Europei Centrale[24] sau aceea că stăpânirea românească avea să fie una de scurtă durată etc.

Concluzia acestei prezentări ar putea fi cea formulată de Radu-Florian Bruja, care scria că „Bucovina a fost una dintre cele mai eterogene din punct de vedere etnic. Fiecare comunitate şi-a păstrat identitatea națională în cadrul României Mari, a avut presă, şcoală şi instituții culturale în limba maternă. Cadrul legislativ al României a permis minorităților să îşi păstreze identitatea. Dar nu de fiecare dată

[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*, p. 23.
[21] *Ibidem*, p. 36–37.
[22] *Ibidem*, p. 401.
[23] *Ibidem*, p. 43.
[24] *Ibidem*, p. 38.

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

autoritățile au înțeles să respecte statutul juridic al minorităților, încurajând manifestările naționaliste”[25].

[25] *Ibidem*, p. 42.

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)

CÂTEVA CONSIDERAȚII PE MARGINEA LUCRĂRII LUI RADU-FLORIAN BRUJA, *EXTREMA DREAPTĂ ÎN BUCOVINA*

MARIAN OLARU

Einige Betrachtungen zur Radu-Florian Brujas Arbeit, *Die äusserste Rechte in der Bukowina*

(Zusammenfassung)[*]

Im vorliegenden Artikel präsentiert der Autor einige Betrachtungen zur Entstehung und Entwicklung der äussersten Rechte in der Bukowina. Es werden die Merkmale des ökonomischen, gesellschaftlichen und politischen Lebens am Ende der habsburgischen Periode und in der Zwischenkriegszeit hervorgehoben, Merkmale, die in der Studie des Dr. Radu-Florian Bruja weniger unterstrichen oder analysiert wurden.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Toleranz, Multikulturalität, Weltkrieg, Ausgleich, politisches Leben, politische Parteien.

[*] Traducere: Ştefănița-Mihaela Ungureanu.

BDD-A32931 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:14:34 UTC)